

فصلنامه علمی فقه و حقوق نوین

Print ISSN: 2717- 1469

Online ISSN: 2717 - 1477

نمایه در ISC, Magiran, Noormags, SID

GoogleScholar, Ensani

www.jaml.ir

سال سوم، شماره دهم، صفحات ۱۵۱-۱۳۲

مطالعه جرم شناختی بزهکاری زندانیان

اکبر زارع دکترای حقوق بین الملل عمومی، دانشکده علوم انسانی، مدرس دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران

توحید فرزانه دانش آموخته کارشناس ارشد حقوق جزا و جرم شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز، آذربایجان شرقی، ایران.

چکیده

جرم و بزهکاری از آن جهت در جوامع مهم محسوب می‌شود، که فرد مجرم به جای تحصیل، اشتغال و سایر موارد موثر برای جامعه، انرژی خود را صرف ارتکاب بزه و بزهکاری می‌نماید، این مساله افکار عمومی را شدیداً به خود مشغول داشته است و در تمامی جوامع سعی بر آن است که با شناخت عوامل مانع ارتکاب بزه از سوی افراد جامعه باشد. همچنین، جرم پدیده‌ای طبیعی در جامعه می‌باشد و پاسخ‌های جامعه در قبال جرم در دانش‌های کیفر شناسی و نیز جرم شناسی مطالعه می‌شوند. یکی از زمینه‌های بزهکاری فرد و در پی آن محکومیت او به مجازات زندان، کاستی‌های موجود در روند جامعه پذیرسازی او در خانواده است. لذا، مقصود از محکوم کردن متهم به مجازات زندان نه به خاطر رنج و عذاب بر وی بلکه تضمین آرامش و امنیت جامعه است. همچنین زندان سبب دور ماندن فرد از خانواده و اجتماع می‌شود که علاوه بر آن اغلب نگاه مجرمانه بر وی دارند که در بعضی اوقات سبب فروپاشی کانون خانواده می‌شود. چنانچه مشاهده می‌کنیم امروزه مجازات زندان که روزی ساخت آن از افتخارات بشری بوده، به محل تولید بزهکاری تبدیل شده است و کارکرد اصلاحی و بازپروری آن با شکست مواجه گردیده است. به همین جهت مورد انتقاد حقوقدانان و نظام‌های کیفری قرار گرفته است. در این پژوهش سعی بر این شده است که جرم شناختی بزهکاری زندانیان را بررسی نموده باشیم و روش تحقیق صورت گرفته در این پژوهش با استفاده از روش کتابخانه‌ای و فیش برداری می‌باشد.

واژگان کلیدی: جرم شناسی، زندانیان، گرایش به تکرار جرم، برنامه‌های اصلاحی و تربیتی،

بزهکاری.

طبقه‌بندی JEL: فقه - حقوق - جزا و جرم شناسی - حقوق بین الملل - حقوق خصوصی

۱- مقدمه

جرم ارتكابی و خصوصیات مرتكبین به انواع مختلفی قابل طبقه بندی است که به بررسی مهمترین آنها می پردازیم:

○ 1-1-1- بزهدکاری اتفاقی:

بزهدکاری وقتی اتفاقی است که تحت تاثیر شرایط و اوضاع و احوال خاص اجتماعی و اقتصادی و یا عواطف و احساسات آنی انجام شود، بدون اینکه حالت ثبات و دوام داشته و یا به حیات مجرمانه در زندگی فرد تبدیل شود. بزهدکاران اتفاقی کسانی هستند که تمایل به ارتكاب بزه نداشته و چنانچه تحت تاثیر شرایط استثنایی و مقتضیات خارجی مرتکب جرم شوند، سعی می کنند که خیلی زود از دنیای جرم خارج شوند. دور شدن از دنیای جنایت می تواند ناشی از عوامل جبری مثل بالا بودن هزینه کیفری و یا از روی اراده و اختیار باشد. برای مثال، بعضی از افراد ممکن است تحت شرایط خاصی بنا به دلایل مختلفی از جمله وجود عیب و نقص در سیستم مالیاتی مرتکب تقلب مالیاتی گردند. علاوه بر این می توان به مجرمان عشقی و احساساتی نیز در این خصوص اشاره کرد. (رحیمی نژاد، ۱۳۹۰: ۳۶)

○ 1-1-2- بزهدکاری به عادت یا مزمن و یا پایدار

بزهدکاری به عادت وقتی است که ارتكاب جرم به صورت عرف و عادت درآمده و به یک حالت نسبتاً ثابت و پایدار در رفتار فرد مرتکب تبدیل شود. بر طبق نظریه عمومی جرم، که دو نفر از جرم شناسان آمریکایی به نام های «گات فردسن و تراویس هیرسچی در سال ۱۹۹۰ آن را مطرح کردند، بزهدکاران بعاتد یا مزمن دارای ویژگی های زیر هستند: ۱- بزهدکاری به عادت وقتی است که به صورت یک فعالیت مجرمانه مستمر درآید. ۲- در بزهدکاری بعاتد، بزهدکاری برای مرتکب جرم یک رضایت خاطر و لذت آنی فراهم می آورد؛ به عبارت دیگر لذت جویی از ویژگی های بارز بزهدکاران بعاتد است؛ ۳- جرایم ارتكابی در بزهدکاری بعاتد تامین کننده منافع آنی و کوتاه مدت بزهدکاران است؛ یعنی بزهدکاران بعاتد لحظه گرا هستند. ۴- مجرمان بعاتد کثرت گرا و تنوع طلب هستند؛ یعنی اولاً، اعمال مجرمانه یک نوع زندگی برای آنان است؛ ثانیاً، اعمال مجرمانه متنوعی را مرتکب می شوند؛ مثل استفاده از مواد مخدر، سرقت و غیره.

برخی شرایط استرس زا می تواند سلامت روان افراد هر جامعه ای را تهدید کند؛ محیط هایی مثل زندان، بیمارستان از جمله دارای این شرایط می باشند. نام زندان تداعی کننده وضعیت دشوار و سختی است که یادآور محیطی استرس آور و وحشت زاست، زندگی در این محیط غیرعادی و غیرطبیعی با خصوصیات چون: فضای فیزیکی محدود با دیوارهای بلند، تاریخچه طولانی و خاص، نگهداری برخلاف میل و اراده همراه با از دست دادن آزادی، دوری طولانی مدت از جامعه و خانواده سبب ضربه ها و تروماهای عمیق روان شناختی است که باعث اختلال در سلامت روانی افراد می شود. محیط زندان مسبب مشکلات روحی و روانی بسیاری برای فرد زندانی، خانواده و جامعه می باشد، لذا امروزه هدف زندانبانی، احیای هدف دوطرفه است، از یک سو با اجرای شیوه های صحیح، اصلاح و تربیت به قصد کاهش ارتكاب مجدد جرم، ارتقا سلامت روانی و بازگشت دوباره زندانبان بوده است و از سوی دیگر، در مسیر نیل به این هدف است که در اجرای روش اصلاحی و تربیتی و درمانی، حقوق زندانبان تا آنجا که خللی به نظم و آرامش زندان وارد نیاید و مغایر با قوانین و مقررات موجود نباشد، باید محترم شمرده شود. در راستای بازپروری زندانبان، امروزه سازمان بهداشت جهانی (۲۰۰۱)، تاکید خود را بر آموزش مهارت های زندگی نموده است، تا با بهره گیری از آموزش متخصصین، برخی مهارت های زندگی برای زندانبان در راستای بازگشت مجدد به بستر جامعه ارائه شود، زندانبان از جمله گروهی محسوب می شوند که بیشترین آسیب را از محیط زندان می بینند و لذا آموزش مهارت های زندگی از جمله اولویت های بازپروری سازمان زندانبانها می باشد. هدف تحقیق حاضر مطالعه جرم شناختی بزهدکاری زندانبان می باشد.

○ مفهوم بزهدکاری و انواع آن

بزهدکاری در اصطلاح جرم شناسی به مجموعه جرایم ارتكابی در زمان و مکان معین گفته می شود. بزهدکاری بر مبنای معیارهای مختلفی مثل ماهیت و ساختار جرایم ارتكابی، تعداد

۵- فاقد برنامه ریزی و سازماندهی و تخصص در ارتکاب جرم می‌باشند؛ ۶- دارای پیش‌رسی جنایی هستند؛ ۷- بزهکاران بعدت فاقد مکانیسم خود کنترلی بوده و از بهره‌هوشی پایین برخوردار هستند؛ ۸- بزهکاران بعدت کسانی هستند که در یک خانواده نابهنجار و نابسمان یعنی خانواده معتاد، منحرف، متلاشی شده، متشنج، بی‌احتیاط و بی‌مبالات، پر از ازدحام و فقیر و غالباً بی‌سواد بزرگ شده‌اند. احساسات بزهکاران بعدت یا مزمن، که انسان‌های خود محور هستند، کمتر تحت تاثیر رنج و عذاب یا رسوایی ناشی از جرم قرار می‌گیرند. پیشگیری زودرس بهترین شیوه و روش برای جلوگیری از بزهکاری مزمن و بعدت است (همان، ۳۶)

○ بزهداری حرفه ای

بزهداران حرفه‌ای کسانی هستند که اعمال مجرمانه فعالیت اصلی آنان را تشکیل داده و تمام اشتغالات اساسی و منشأ درآمد او دربرگیرد». آقایان استوانی و لواسور معتقدند که بزهداری برای مجرم حرفه‌ای صرفاً برای تأمین معاش نیست بلکه اشتغالی است لذت بخش و مطبوع طبع او که با خلق و خو و استعدادهايش سازگار است. تجربه موید آن است که تبهکار حرفه‌ای جنایتی متناسب با شخصیت خود بر می‌گزیند و آن را پیشه خود می‌سازد (نجفی توانا، ۱۳۹۰: ۱۰۹)

○ بزهداری سازمان یافته:

جرم سازمان یافته به مجموعه فعالیت‌های غیرقانونی و مستمری گفته می‌شود که با هدف تحصیل درآمدهای مالی و مادی توسط یک گروه مجرمانه سازمان یافته یعنی گروهی متشکل از سه نفر و یا بیشتر که دارای وظایف و تقسیم کار مشخصی بوده و نوعی سلسله مراتب و نظم بر آن‌ها حاکم است انجام می‌شود.

استفاده از خشونت یا سایر ابزارهای تهدید و ارعاب، داشتن ساختاری تجاری یا شبه‌تجاری، پولشویی، نفوذ در مقامات سیاسی - قضایی و اجرایی از ویژگی‌های دیگر گروه مجرمانه سازمان یافته است. از گروه مجرمانه سازمان یافته می‌توان به سازمان مافیا در ایتالیا «کوزا نوسترا» در آمریکا، «یاکوزا» در ژاپن اشاره کرد. مهمترین فعالیت‌های غیرقانونی این گروه‌های مجرمانه سازمان یافته عبارت است از: قاچاق انسان و کالا و مواد مخدر. اصطلاح «مجرمان سازمان یافته» و «جرم سازمان یافته» برای اولین بار توسط ادوین ساترلند در سال ۱۹۲۴ به کار رفت.

○ بزهداری یقه سفیدی:

بزهداران یقه سفیدی کسانی هستند که با بهره‌گیری از ظاهرسازی، تزویر و اظهارات خلاف واقع و سوءاستفاده از موقعیت سیاسی - اجتماعی خود مرتکب بسیاری از جرائم مالی و اقتصادی گردیده و براحتهی به اهداف شوم خود می‌رسند.

به عبارت دیگر هم از ظرفیت جنایی بالا و هم از قابلیت انطباق اجتماعی فوق‌العاده‌ای برخوردار هستند به نظر خانم دلماس مارتی بزهداران یقه سفیدی، بزهداران دنیای اقتصاد و تجارتند که به قشر خاصی از جامعه تعلق داشته و با هماهنگی کامل با محیط خود عمل می‌کنند و بزهداریشان به مناسبت شغل آنان بوده عمده‌اً قوانین و اصول آن را نقض می‌کنند (پیکا، ۱۳۹۴: ۷۵)

○ علل و عوامل وقوع جرم

عوامل مختلفی در بروز جرم می‌تواند تأثیرگذار باشد که تعداد یا میزان اهمیت هر یک از این عوامل در جوامع گوناگون به دلیل وجود تفاوت‌های فرهنگی، اقتصادی و سیاسی متفاوت است. این عوامل را در یک تقسیم کلی، می‌توان به سه دسته تقسیم نمود: ۱- عوامل فردی یا زیستی از قبیل جنس، سن و اندام؛ ۲- عوامل روانی از قبیل بدبینی، پرخاشگری، زودباوری و ترس؛ ۳- عوامل اجتماعی از قبیل خانواده نابسامان، ناسازگاری والدین گروه مرجع، مهاجرت و مطبوعات.

عوامل اجتماعی جرم را در دو محیط اجتماعی و اقتصادی می‌توان مورد بررسی قرار داد:

○ محیط اجتماعی

۱- محیط خانوادگی: محیطی است که فرد در آن جا به دنیا آمده و به حیات اش ادامه می‌دهد. محققان بر این عقیده‌اند که فرد تحت تأثیر شدید والدین و دیگر اعضای خانواده اش قرار می‌گیرد و به همین دلیل، وضع خانوادگی او در بروز رفتارهای خطرناک و ارتکاب جرایم رابطه مستقیم دارد. این تأثیر بر شکل‌گیری شخصیت و منش افراد و در نتیجه، رفتارهای آتی آنان، مورد توجه بیشتر متفکران بوده است. دوگرف در اینباره می‌نویسد: «اثرات سال‌های عمر بر روی تکوین و تحول آتی شخصیت افراد بسیار بدیهی بوده و اگر خانواده به وظایف تربیتی عمل نماید و اگر روابط بین والدین و فرزند طبیعی بوده و در محیط، جو عاطفی، دوستی و محبت حاکم باشد و در نهایت، اگر تمام نیازهای طبیعی تأمین گردد، طفل به راحتی اجتماعی شده و همچنین در

۳- وسایل ارتباط جمعی: مطبوعات، رادیو و تلویزیون، سینما و نمایش در هر جامعه‌ای، در واقع، ابزارهایی هستند برای جامعه پذیری و فرهنگ پذیری تا افراد آن جامعه بتوانند همدیگر را نسبت به رعایت قوانین و مقررات آن جامعه مقید بار آورند و از این طریق، جلوی ارتکاب جرایم را بگیرند و میزان آن را کاهش دهند. اما متأسفانه امروزه به دلیل توجه نکردن به مقتضیات زمان و مکان، آداب و رسوم، مبانی اخلاقی و اعتقادات مذهبی، سبب انحراف و گمراهی افراد جامعه شده و موجب بروز حالت خطرناک و ارتکاب جرایم می‌شوند.

مطبوعات برای جلب مشتریان بیشتر و کسب درآمد، اخبار مربوط به بزهکاران را بطور اغراق‌آمیز، برجسته و تخیلی مطرح می‌کنند، بگونه‌ای که موجب معروف و مشهور شدن افراد مجرم می‌شوند و این موجب می‌گردد افرادی که آرزوی مشهور شدن را دارند این نوع رفتارهای جرم‌زا را تقلید نمایند و همان اعمال را انجام دهند.

تولیدکنندگان فیلم‌های تلویزیونی و سینمایی نیز غالباً بدون توجه به جهات اخلاقی، تربیتی و آموزشی، برای جلب منافع بیشتر دست به ساخت فیلم‌هایی می‌زنند که حاوی صحنه‌های خشونت بار، قانون‌شکن و شهوت‌زاست و موجب تهییج و تشویق جوانان می‌گردد و زمینه را برای ارتکاب جرایم فراهم می‌کنند (نجفی توانا، پیشین، ۶۴)

۴- مهاجرت: از اوایل قرن نوزدهم، تحولات و پیشرفت‌های صنعتی موجب شد که زندگی شهری به کلی متحول شود؛ از یکسو، بهبود یافتن وضع راه‌ها و وضعیت حمل و نقل و توسعه رسانه‌های گروهی موجب شد که روستاییان به راحتی از مزایا و رفاه زندگی شهری اطلاع کسب نموده و بیشتر متوجه محرومیت‌های خود شوند و در نتیجه، برای تحصیل این مزایا و داشتن زندگی پر زرق و برق، به شهرها مهاجرت نمایند. ولی با ورود به شهرها، با مشکلات عدیده‌ای مواجه شدند و معضلات فراوانی را پیش روی خود مشاهده نمودند از قبیل تهیه مسکن مناسب، پرداخت اجاره بها و دسترسی به امکانات زندگی شهری. در این حال، آن‌ها مجبور شدند به حاشیه شهرها کشیده شوند و

روابط خانوادگی و خارج از آن، رفتارهای طبیعی و معتدل خواهد داشت. اما اگر شرایط و موقعیت به صورت دیگری باشد - یعنی خانواده از نظر تربیتی دچار نقیصه شده و اگر طفل از کمبود شدید عاطفی رنج ببرد و اگر والدین از هم جدا شده باشند، بدیهی است نتایج ضربه‌بار آن دیر یا زود در طفل مشاهده خواهد شد. خانواده نقش تعیین‌کننده و قاطعی در انگیزه شناسی بزه‌کاری جوانان ایفا می‌نماید. جرم‌شناس مذکور ضمن تأکید بر نقش عوامل مزبور، می‌افزاید: «منش و رفتارهای بزه‌کار در برابر جامعه تا حدود زیادی با توجه به ویژگی‌های محیط خانوادگی او رقم زده شده است. رستون نیز در اینباره می‌نویسد: «موقعیت خانوادگی بدون شک، یک اثر جرم‌زایی بر روی افراد دارد». او برای اثبات نظر خود، بعد از انجام مطالعاتی در این زمینه می‌گوید: «سه چهارم بزه‌کاران از خانواده‌هایی می‌باشند که در آن شرایط طبیعی نبوده و جو و شرایط آنان مختل است (نجفی توانا، ۱۳۹۰: ۶۸)

۲- محیط مسکن: همان محل سکونت یا خانه است که فرد در آن متولد می‌شود و در آن جا رشد می‌یابد و در آن به استراحت می‌پردازد. وضع مسکن تا حد زیادی نشان‌دهنده وضع زندگی اقتصادی و اجتماعی والدین و محلی است که خانه در آن بنا شده، که در وقوع جرایم افراد آن مؤثر است. خانه‌های محقر که فضای آن برای افراد ساکن در آن محدود است تأثیر فراوانی در انحراف افرادش دارد؛ زیرا والدین و فرزندان مجبورند در یک اتاق بخوابند و چه بسا فرزندان متوجه روابط جنسی والدین گردند که همین موجب بروز آثار ناخوشایند در مسائل جنسی فرزندان می‌شود. همچنین در این خانه‌های کوچک به سبب شلوغی و سر و صدای زیاد و ناراحتی والدین، غالباً فرزندان به کوچه‌ها پناه می‌برند و از این طریق، به بی‌راهه کشیده می‌شوند. «تحقیقات مرکز ووکرسون فرانسه، ۲۲/۴ درصد موارد بزه‌کاری را ناشی از کثرت جمعیت داخلی منزل اعلام کرده است (کی‌نیا، ۱۳۹۲: ۹۷) در منطقه و محله‌ای که فاقد بهداشت، نظافت، مراکز تفریحی سالم و وجود سکنه فراوان و شلوغ است، زمینه‌های بیشتری برای ارتکاب اعمال مجرمانه وجود دارد. بنابراین، افراد ساکن در این مناطق بیش از مناطق دیگر در معرض آلوده شدن قرار دارند.

آنچه از مطالب مذکور می‌توان نتیجه گرفت این است که در هر صورت، نباید اثرات عوامل اقتصادی را بر اعمال و رفتار مجرمانه نادیده گرفت. یکی از نویسندگان اندیشمندان، توماس موریس انگلیسی، در این باره، در کتاب اتویی، فقر را عامل مهم شورش‌ها و تخلف از قوانین و مقررات می‌داند و برای پیشگیری از بزهکاری، بهبود وضع اقتصادی، تعدیل ثروت، رفع اختلافات طبقاتی، اشتغال بیکاران و بزه کاران را توصیه نموده است (فرزانه، ۱۳۹۹: ۳۶)

○ مفهوم پیشگیری از جرم و اقسام پیشگیری

پیشگیری از جرم فرآیندی عقلانی است که گذشت زمان و تجربه، درستی یا نادرستی آن را نشان خواهد داد. در واقع پیشرفت و کمال و کارآمدی سیاست‌های پیشگیری در گرو تجدید نظر دائمی شیوه‌ها و راهکارهایی است که در تأمین و تحقق هدف‌های پیشگیری به کار می‌رود. در سیاست‌های پیشگیری، آزمون و خطا سهمی اساسی دارد زیرا پیشگیری همواره بر نوعی شناخت از علل و زمینه‌های پیدایی واقعه استوار است. بنابراین تغییر در نوع ساختار، شیوه‌های اقدام و برنامه‌های پیشگیری از لوازم اولیه این فرآیند به شمار می‌رود.

اما نکته اساسی در تحلیل تحولات - که بعضاً مبنای انجام تغییرات در برخی از کشورها قرار می‌گیرد - لزوم شناخت شرایط سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی هر کشور است.

○ پیشگیری کیفی

برداشتن سستی، مقابله با جرم و پیشگیری از آن را منحصر به حقوق کیفری که عبارت است از مطالعه و تبیین قاعده مربوط به سرکوبگری و مجازات و استنتاج پیامدهای منطقی آن بود می‌دانست مجازات‌های بدنی یا ترذیلی موجبات «ترس و وحشت» را فراهم می‌سازد و ارعاب انگیزی می‌کند. تنبیه هم سزایی ارتكابی و هم برقرار کننده مجدد نظم مختل شده بر اثر ارتكاب بزه بود، نوع پیشگیری از نظر ذاتی اقدامی پسینی است و پس از وقوع جرم با بهره جستن از

درصد تهیه آونک برابند. از سوی دیگر، به دلیل نداشتن تخصص لازم برای انجام کارهای مناسب و صنعتی، به سوی شغل‌های نامناسب از قبیل سیگار فروشی، روزنامه فروشی و خرید و فروش مواد مخدر روی آوردند که همین زمینه را برای ارتكاب کارهای خطرناک و جرایم فراهم می‌کند (همان، ۴۳)

○ محیط اقتصادی

بحث تأثیر وضعیت اقتصادی بر روی افکار، اخلاق و رفتار افراد از دیرباز مورد توجه اندیشمندان بوده است. از افلاطون نقل شده: «تقوای واقعی و ثروت فراوان مانع الجمع اند»؛ یعنی جمعشان امکان پذیر نیست. بعضی از دانشمندان تنها عامل مؤثر بر انسان را وضعیت اقتصادی می‌دانند و سایر ابعاد انسانی را متأثر از شرایط اقتصادی می‌دانند. گروهی از جرم شناسان، که عمدتاً به مکتب کمونیستی تمایل دارند، معتقدند زیربنای جامعه را اقتصاد تشکیل می‌دهد و سایر ابعاد اجتماعی از قبیل خانواده، سیاست، اخلاق، فرهنگ و جرم روبناست و معلول عوامل اقتصادی شمرده می‌شود. بنابراین، پدیده بزهکاری را ناشی از فقر می‌دانند و معتقدند تقسیم ناعادلانه ثروت و نابرابری اجتماعی موجب اعمال مجرمانه می‌شوند. از این رو، بیشتر بزهکاران را مردم فقیر و کم درآمد جامعه می‌دانند. اما دسته دیگری از جرم شناسان در مقابل این دیدگاه، معتقدند نه تنها فقر موجب بزه کاری نیست، بلکه رشد اقتصادی و توسعه آن و بالارفتن سطح زندگی موجب بزه کاری می‌گردد. در منابع دینی نیز به این مسأله توجه شده، آن را یکی از عوامل اساسی در جهت تغییر و تحول انسان‌ها می‌دانند؛ از یکسو، مال اندوزی و ثروت انباشتن از جمله عوامل انحراف و طغیان انسان‌ها به شمار آمده است؛ چون بسیاری از افراد اگر از لحاظ اقتصادی به مرتبه ای برسند که خود را در زمینه‌های مادی کاملاً مستغنی و بی‌نیاز احساس کنند، به تدریج بی‌نیازی و استقلال در زمینه اقتصادی موجب می‌شود که خود را در زمینه‌های دیگر نیز از خدا بی‌نیاز بدانند و در این صورت زمینه برای طغیان و انحراف آن‌ها فراهم می‌شود.

مصوب ۱۳۰۴ که برگرفته از حقوق جزای فرانسه بوده، سه نوع حبس پیش بینی شده بود که عبارت بودند از: ۱- حبس موقت با اعمال شاقه (ماده ۱۲)، ۲- حبس مجرد (ماده ۸) ۳- حبس تأدیبی (ماده ۹، مجازات جنبه مهم و کوچک) در اصلاحیه قانون مجازات عمومی مصوب ۱۳۵۲ مجازات تعدیل شده و جرائم در سه نوع جنایت، جنبه خلاف، خلاصه شد و حبس با اعمال شاقه و حبس مجرد از قانون جزای ایران حذف شد.

پس از انقلاب اسلامی در قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۶۱ تعیین نوع حبس در قانون از بین رفت و مجازات طبق ماده ۷ در چهار نوع حدود، قصاص، دیات، تعزیرات تقسیم بندی شد؛ و مجازات حبس هم در حدود و هم در تعزیرات پیش بینی شد و برای برخی جرائم، مانند خیانت در امانت، سرقت، افتراء، مجازات شلاق در نظر گرفته شده بود و در واقع در قانون مجازات مصوب سال ۱۳۶۱ از حبس کمتر استفاده شده بود و در برخی موارد کیفر شلاق جایگزین حبس گردیده بود. در قانون مجازات مصوب سال ۱۳۷۰ مجازات بازدارنده به عنوان قسم پنجم به مجازات افزوده شد و مطابق ماده ۱۷ همان قانون که در تعریف مجازات بازدارنده بود کیفر حبس نیز از مصادیق آن به شمار آمد (میلانی، ۱۳۹۲: ۸)

در سال ۱۳۷۵ در قوانین جزایی مجازات زندان، احیایی دوباره یافت و مجازات جرائمی که طبق قانون مجازات مصوب سال ۶۱ شلاق در نظر گرفته شده بود، تبدیل به کیفر حبس و گاهی کیفر حبس به همراه شلاق شد و در قانون مجازات سال ۱۳۷۵ مانند قوانین سابق شاهد اختیار قاضی در اعمال کیفر حبس می‌باشیم که طبق آن با توجه به شخصیت متهم، طریقه ارتکاب جرم، و انگیزه مجرمانه میزان حبس را از بین حداقل و حداکثر انتخاب می‌نماید و به دنبال این قانون زندان به عنوان سهل‌ترین وسیله در سطح وسیعی به کار گرفته شد و آثار و تبعات سوء آن دامن‌گیر افراد، خانواده و اجتماع شد.

سرانجام با تصویب قانون مجازات اسلامی در سال ۱۳۹۲ مانند قانون سال ۱۳۶۱ مجازات در چهار نوع حدود، قصاص،

تدابیر و اقدامات نظام عدالت کیفری برای کاهش نرخ جرم مداخله می‌کنند.

پیشگیری کیفری که به پیشگیری ثالثی یا سومین نیز مشهور است بر اساس اثری که به جامعه و یا فرد بزهکار می‌گذارد به ۱- پیشگیری کیفری - بازدارندگی عام ۲- پیشگیری کیفری- بازدارندگی خاص تقسیم می‌گردد (همان، ۷۳)

○ پیشگیری غیر کیفری

پیشگیری کنشی «غیر کیفری» تدابیر و شیوه‌های گوناگونی است که برای جلوگیری از بزهکاری در بیرون از نظام عدالت کیفری به کار می‌روند. پیشگیری کنشی که شامل آن دسته از تدابیر و اقدامات غیر کیفری است که پیش از ارتکاب جرم از طریق مداخله در اوضاع و احوال پیش جنایی و فرآیند شکل‌گیری افراد به دنبال جلوگیری از وقوع بزهکاری می‌باشد این شاخص پیشگیری به دو گونه پیشگیری وضعی و پیشگیری اجتماعی تقسیم می‌شود بسیاری از جامعه‌شناسان به این نتیجه رسیدند که به دنبال نتایج ضعیف ناشی از پیشگیری کیفری به علاوه هزینه‌های مالی و انسانی قابل توجهی که به دولت تحمیل می‌شود فقط با تغییر ساختار اجتماعی می‌توان به پیامدهای معناداری دست یافت. زیرا ریشه‌های جرم را باید در نابرابری‌های اجتماعی و چگونگی تعریف طبقه حاکم از جرم جستجو کرد (زرگری، ۱۳۹۰: ۵۷)

○ تاریخچه تحول زندان‌ها در ایران

با اینکه راجع به وضع زندان‌های ایران در دوران باستان اسناد و مدارکی در دست نیست اما آنچه مسلم است در قلعه‌ها، زندان‌هایی بنا می‌شد و پادشاهان و حکمرانان مخالفین خود را در آنجا زندانی و سپس به وضع فجیع از بین می‌بردند.

در آن زمان حبس جزو مجازات نبود بلکه وسیله‌ای برای از میان بردن بی‌سرو صدای اشخاص بلند مرتبتی بود که وجودشان برای کشور و یا پادشاه خطر داشت. وضع مجازات زندان یا حبس در قوانین ایران به عنوان کیفری برای انواع جرائم به سال ۱۳۰۴ بر می‌گردد، در قانون مجازات عمومی

رفتارهای خود آسیبی داشتند اغلب مجرد، سفید پوست، یا بومی بودند. در مورد سوابق کیفی، بزهکاران که سابقه محکومیت‌های متعدد داشتند همچنین موارد متعدد فرار از زندان، ارتکاب به جرائم سازمان یافته از مواردی است که می‌توان درباره این گروه ذکر کرد. علاوه بر این کمترین دوره زمانی عدم ارتکاب جنایات را داشتند و دارای سوابق جرائم خشونت آمیز و حتی سوابقی مبنی بر داشتن آزادی مشروط و در موارد بسیار نقض آن هم بودند. ارزیابی هنگام پذیرش زندانیان به ما این امکان را می‌دهد که این موارد به طور کامل احراز شوند (محمدی فرود، ۱۳۸۳: ۶۰)

۲- رفتارهای پر خطر جنسی

تماس جنسی (لواط) در بین تمام زندانیان رایج می‌باشد. در زندان بعضی افراد به علت داشتن حالت روانی ناآرام و روحیه پرخاشگری و خشونت با کشمکش کینه توی و سلسله مراتبی که در زندان وجود دارد احتمال تجاوز جنسی وجود دارد (شیخاوندی، ۱۳۸۰: ۸۷)

۱- خودکشی

مواد مخدر در زندان انواع متفاوتی دارد و به روش‌های مختلف تهیه می‌گردند. در بررسی‌های انجام شده در زندان‌های ایران نشان داده است که شایع ترین موادی که در زندان‌های ایران مصرف می‌شود به ترتیب عبارتند از: تریاک، هروئین، حشیش.

همچنین با شایع شدن مصرف کراک و قرص اکستازی که نوعی داروی روان گردان است و اخیراً در بازار مواد ایران خریداران زیادی دارد، گاه این مواد جدید نیز به زندان وارد می‌شوند. در برخی از زندان‌ها زا شیر و نانس هم استفاده می‌کنند. با این حال گزارش‌ها نشان می‌دهد که احتمال وارد کردن مواد به زندان در ایران نیز وجود دارد (فرزانه، ۱۳۹۹: ۴۴)

۱- خودکشی

خودکشی با سوء مصرف الکل و اسکیزوفرنی نیز رابطه دارد. افراد قاتل و دیگر کش نیز به مقدار زیادی در معرض خطر خودکشی هستند. میزان خودکشی در زنان و مردان در بین افرادی بیشتر است که طلاق گرفته و بیوه شده اند. همچنین خطر خودکشی در افراد مجرد بالاتر از افراد متأهل است. اقدام به خودکشی قوی ترین عامل خطر برای خودکشی کامل است که این اقدام در سال بعدی صد برابر بیشتر از متوسط خطر به همراه دارد. بزهکارانی که سابقه

دیات و تعزیرات تقسیم بندی شد و مجازات تعزیری نیز به ۸ درجه طبق ماده ۱۹ همان قانون تقسیم بندی شده است (شاکری، ۱۳۸۲: ۱۲)

۱- خودکشی

زندان اساساً از مباحث و مشکلات اساسی بیشتر کشورها و از جمله کشور ما است. به ویژه در اوضاعی که ارتکاب جرائم در زندان در حین افزایش، پیچیده تر و سازمان دهی شده تر نیز می‌شود و امکانات و شیوه‌های روز مورد استفاده بزهکاران در داخل زندان قرار می‌گیرد. شکی نیست که زندان برای نظام‌های قضائی تمام کشورها از جمله کشور ما هم، امری مطرح می‌باشد. اما از سوی دیگر، آثار و تبعات و آسیب‌هایی که زندان و حبس دربردارند، به خصوص با این اشکال ترتیبی که امروز در اکثر کشورهای جهان مورد استفاده قرار می‌گیرد، مسئله ای بسیار مهم و قابل توجهی است (نگار، ۱۳۸۳: ۳۰)

۱- خودکشی

خودکشی مرگی است که عمداً به دست خود شخص حاصل می‌شود. به عبارتی خودکشی عمل آگاهانه نابود سازی به دست خود آمده است که آن را یک ناراحتی چند بعدی در انسان ناتوان یا نیازمندی می‌توان دانست که حذف خود را برای حل مسئله بهترین راه حل تصور می‌کند. بدون شک میزان خودکشی در یک زندان معرف سطح کلی بهداشت روانی در آن زندان است. خودکشی با بیماری‌های روانی و جسمی متعددی ارتباط دارد، اما بیشترین ارتباط را با افسردگی پیش درآمد اکثر خودکشی‌هاست.

خودکشی با سوء مصرف الکل و اسکیزوفرنی نیز رابطه دارد. افراد قاتل و دیگر کش نیز به مقدار زیادی در معرض خطر خودکشی هستند. میزان خودکشی در زنان و مردان در بین افرادی بیشتر است که طلاق گرفته و بیوه شده اند. همچنین خطر خودکشی در افراد مجرد بالاتر از افراد متأهل است. اقدام به خودکشی قوی ترین عامل خطر برای خودکشی کامل است که این اقدام در سال بعدی صد برابر بیشتر از متوسط خطر به همراه دارد. بزهکارانی که سابقه

مشکلات مربوط به زندان می‌باشد. و تا زمانی که این مشکلات پابرجاست، نمی‌توان توقعی در ارتباط با کاهش خشونت در جوانان دانست.

بخشی از ناهنجاری‌های خشونت آمیز ناشی از نحوه تربیت است. بگونه‌ای که بررسی‌ها نشان می‌دهد اغلب افرادی که به سمت اعمال خشونت آمیز سوق پیدا کرده‌اند، توجه چندانی به تربیت آنان در محیط خانواده نشده است.

○ معیارهای جرم شناسانه جداسازی زندانیان

حالت خطرناک بزهکاران فقط در نوع و تعداد جرم‌های ارتکاب یافته بیان نمی‌گردد، بلکه بعضی ویژگی‌های فردی و محیطی هم در شناسایی درجه خطرناکی این دسته موثر می‌باشند که این مؤلفه‌ها جنبه جرم شناسانه دارند و می‌توانند در طبقه بندی بزهکاران تاثیرگذار باشند. در این قسمت ضروری می‌باشد که به توضیح ویژگی‌های فردی و محیطی بزهکاران به صورت جدا پرداخته شود.

○ ویژگی‌های فردی بزهکاران

ویژگی‌های فردی مجرمان مؤلفه مناسبی برای شناسایی درجه خطرناکی این دسته محسوب می‌شوند که به وضعیت روحی- روانی، اخلاقی و صفات زیستی بزهکاران تعلق دارند. ویژگی‌های روحی-روانی بیانگر وضعیت سامانه رفتاری مجرمان از لحاظ برخورداری از اختلالات عصبی، روانی و شخصیتی می‌باشند.

علاوه بر این، ویژگی‌های اخلاقی مجرمان نیز بعنوان معیاری برای دسته بندی زندانیان محسوب می‌شود. برای شناسایی ابعاد مختلف شخصیت جنایی بوده و از این رهگذر کارگزاران زندان می‌توانند به درجه خطرناکی زندانیان به جهت اتخاذ تصمیم متناسب با وضعیت آنان پی ببرند. پرخاشگری، بی‌تفاوتی عاطفی، خودبینی و لحظه‌نگری از مؤلفه‌های ظرفیت جنایی می‌باشند که از آنها بعنوان خصیصه‌های اخلاقی مجرمان یاد می‌شود (نیاز پور، ۱۳۹۵:

هدف پژوهش حاضر مطالعه جرم شناختی بزهکاری زندانیان و بررسی علل و عوامل اصلی وقوع جرم از سوی آنان می‌باشد. با توجه به تحقیقاتی که در خصوص علل و عوامل بزهکاری زندانیان صورت گرفت مشخص گردید که عوامل اقتصادی، اجتماعی ثانوی، فرهنگی، مهاجرت و خانواده بیشترین تاثیر را در گرایش به ارتکاب و تکرار جرم در بین زندانیان دارد.

ویژگی‌های محیطی بزهکاران

محیط در شکل‌گیری نظام شخصیتی افراد بسیار تاثیرگذار می‌باشند. در همین راستا می‌باشد که افراد با هنجارهای اجتماعی و چگونگی احترام گذاشتن به آنها آشنا می‌شوند. با این وجود، اغلب دسته‌ای از محیط‌هایی که افراد با آنها در ارتباط می‌باشند، اسباب متمایل شدن بسیاری از شهروندان به نقض بایدها و نبایدهای کیفری را ایجاد می‌نمایند.

همچنین، محیط در یک دسته بندی کلی، به سه نوع محیط اجتماعی، حقیقی و مجازی تقسیم می‌شوند که در این بین، محیط اجتماعی شخصی یعنی اوضاع و احوال و اطرافیان بدون واسطه افراد به لحاظ نزدیک بودن به افراد نقش بسیاری در چگونگی شکل‌گیری سامانه شخصیتی آنان برعهده دارند (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۸۳: ۵۷۱)

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

جرم و بزهکاری از آن جهت در جوامع مهم محسوب می‌شود، که فرد مجرم به جای تحصیل، اشتغال و سایر موارد موثر برای جامعه، انرژی خود را صرف جرم و بزهکاری می‌کند، این مساله افکار عمومی را شدیداً به خود مشغول داشته است، طبق گزارش سازمان ملل هر سال ۵ درصد بر جامعه بزهکاران نوجوان افزوده می‌شود و غالب این نوجوانان وارد زندان شده و تبدیل به تبهکاران حرفه‌ای می‌شوند (فیندیلین، ۲۰۰۳)

این نیز این وضعیت حاکم بوده و جمع‌کنندگی از زندانیان را نوجوانان تشکیل می‌دهند. محیط زندان مسبب مشکلات روحی و روانی بسیاری برای فرد زندانی، خانواده و جامعه می‌باشد، لذا، امروزه هدف زندانبانی، احیای هدف دو طرفه است، از یک سو با اجرای شیوه‌های صحیح، اصلاح و تربیت به قصد کاهش ارتکاب مجدد جرم، ارتقا سلامت روانی و بازگشت دوباره زندانیان بوده است و از سوی دیگر، در مسیر نیل به این هدف است که در اجرای روش اصلاحی و تربیتی و درمانی، حقوق زندانیان تا آنجا که خللی به نظم و آرامش زندان وارد نیارد و مغایر با قوانین و مقررات موجود نباشد، باید محترم شمرده شود.

سپاسگزاری

از معاونت محترم پژوهشی به خاطر حمایت حمایت معنوی در اجرای پژوهش حاضر سپاسگزاری می‌شود.

از آقای دکتر عبدالله علیزاده به خاطر بازبینی متن مقاله و ارائه نظرهای ساختاری تشکر و قدردانی می‌شود.

از داوران محترم به خاطر ارائه نظرهای ساختاری و علمی سپاسگزاری می‌شود.

نگارندگان بر خود لازم می‌دانند از آقای دکتر محمد رسول آهنگران به خاطر مطالعه متن مقاله حاضر و ارائه نظرهای ارزشمند سپاسگزاری نمایند.

منابع

- 1- یکا، ژرژ، (۱۳۹۴)، جرم شناسی، ترجمه علی حسین نجفی ابرند آبادی، چاپ چهارم، میزان، تهران.
- 2- رحیمی نژاد، اسماعیل، (۱۳۹۰) جرم شناسی، چاپ دوم، فروزش، تبریز.
- 3- زرگری، سید مهدی، (۱۳۹۰)، پیشگیری از بزهکاری، چاپ اول، نگاه بینه، تهران.
- 4- شاکری، ابوالحسن، (۱۳۸۲)، قوه قضاییه و پیشگیری از وقوع جرم، مجموعه مقالات همایش علمی - کاربردی پیشگیری از وقوع جرم، زوبین، تهران
- 5- شیخوندی، داور، (۱۳۸۰)، جامعه شناسی انحرافات، (مسائل جامعی)، چاپ چهارم محقق، تهران.
- 6- کی‌نیا، مهدی، (۱۳۹۲)، مبانی جرم شناسی، جلد اول، چاپ چهاردهم، دانشگاه تهران، تهران.
- 7- محمدی فرود، حمید، (۱۳۸۳)، روانشناسی جنایی، چاپ چهارم، راه تربیت، تهران.
- 8- نجفی ابرند آبادی، علی حسین (۱۳۸۳)، پیشگیری عادلانه از جرم در علوم جنایی، مجموعه مقالات در تجلیل از استاد دکتر محمد آشوری، انتشارات سمت، چاپ نخست
- 9- نجفی توانا، علی، (۱۳۹۰)، ناپهنجاری و بزهکاری اطفال و نوجوانان از دیدگاه جرم شناسی، مقررات داخلی و اسناد بین‌المللی، چاپ چهارم، آموزش و سنجش، تهران.
- 10- نگار، طهرا (۱۳۸۳)، حبس انسان مدار، مرکز بین‌المللی اصلاح قوانین کیفری و سیاست جنایی، ونکوور کانادا، مترجم: طهرا نگار، انتشارات راه تربیت، تهران

- 11- نیازپور، امیرحسین (۱۳۹۵)، تحلیل جرم شناسانه جداسازی زندانیان در پرتو آیین نامه نحوه تفکیک و طبقه بندی زندانیان، مجله حقوقی دادگستری، سال ۸۰، شماره ۹۶، صص ۲۱۰-۱۸۱
- پایان نامه
- 12- توحید، فرزانه (۱۳۹۹)، مطالعه جرم شناختی بزهکاری زندانیان، مطالعه موردی زندانیان تبریز از سال ۱۳۹۵ تا ۱۳۹۸، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز
- ۱۳- میلانی، احمد رضا (۱۳۹۲)، مقایسه بند کارگاه، کارخانه و رای بارچز بر میزان بازگشت به زندان و سلامت روانی زندانیان زندانی ارومیه، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه ارومیه

Scientific Journal of Modern
Jurisprudence and Law

Print ISSN: 2717- 1469
Online ISSN: 2717 - 1477

Profile in ISC, SID, Noormags,
Magiran, Ensani, GoogleScholar
www.jaml.ir
Second Year, Issue 10, Pages
132-151

Criminological study of prisoners' delinquency

Akbar Zare   PhD in Public International Law, Faculty of Humanities, Faculty of
Islamic Azad University, Tabriz, Iran

Tawheed Farzaneh   Master's degree in criminal law and criminology, Islamic Azad
University, Tabriz branch, East Azerbaijan. Iran.

Abstract

Crime and delinquency are considered important in society because the criminal spends his energy on committing crime and delinquency instead of education, employment and other things that are effective for the society. This issue has occupied the public opinion. And in all societies, there is an effort to prevent people from committing crimes by knowing the factors. Also, crime is a natural phenomenon in society and society's responses to crime are studied in criminology and criminology. One of the reasons for a person's delinquency and his subsequent sentencing to prison is the deficiencies in his socialization process in the family. Therefore, the purpose of sentencing the accused to prison is not because of the suffering and torment on him, but to ensure the peace and security of the society. Also, prison causes a person to stay away from family and society, and in addition, they often look at him as a criminal, which sometimes causes the collapse of the family unit. As we can see, today the punishment of prison, which was once one of the honors of mankind, has turned into a breeding ground for delinquency and its correctional and rehabilitation function has failed. For this reason, it has been criticized by lawyers and criminal systems. In this research, we have tried to investigate the criminology of prisoners' delinquency, and the research method used in this research is using the library method and data collection.

Keywords: criminology, prisoners, tendency to repeat crimes, correctional and educational programs, delinquency.

JEL Classification: Jurisprudence - Law - Criminal and Criminology - International Law - Private Law

---

* Corresponding author: akbarzare1365@yahoo.com